

vojvođanska partijska organizacija i revolucionarni radnički pokret u vreme dolaska Josipa Broza Tita na čelo komunističke partije jugoslavije

danilo kečić

Pre pet decenija, posle višemesečnog rada u zemlji kao organizacioni sekretar, avgusta 1937. godine Josip B. Tito, metalski radnik, iskusni dugogodišnji sindikalni i istaknuti partijski rukovodilac, učesnik Oktobarske socijalističke revolucije, preuzeo je rukovođenje Komunističkom partijom Jugoslavije.

Organizacione prilike u redovima KPJ i pored značajnih političkih uspeha postignutih od sredine 1935. do sredine 1937. godine bile su zbog brojnih provala u mnogim krajevima kao i u Vojvodini vrlo složene, pa i nepovoljne. Mnoge partijske organizacije i njena rukovodstva bili su prepolovljeni pa i razbijeni. Samo u nekim krajevima, a po najviše u Sloveniji i Hrvatskoj — gde je sredinom aprila 1937., odnosno početkom avgusta iste godine, uz veliku u neposrednu pomoć Tita, došlo do formiranja KP Slovenije i KP Hrvatske u okviru KPJ — organizaciono stanje je bilo povoljnije i komunistički pokret u celini osetno ojačao.¹ U drugim krajevima komunistički pokret je bio još uvek u znaku oporavljanja od ranije zadobijenih udaraca, a delimično opterećen još uvek ostacima frakcionaštva i malograđansko-oportunističkog shvatanja koje je ulogu partije videla i svodila na radikalne akcije na levičur buržoasko demokracije.²

Partijsko rukovodstvo u emigraciji na čelu sa Milanom Gorkićem, odvojeno od pokreta u zemlji i idejno-politički nejedinstveno, nije bilo u mogućnosti, ni spremno, da pređe u zemlju i neposredno, ovisno od konkretnih prilika i odnose snaga u svakom kraju, pomogne i pospeši sređivanju prilika u redovima KPJ i da istu organizaciono poveže i osposobi za jedinstveno i efikasnije vođenje revolucionarnih akcija radničke klase i nacionalno ugnjetanih naroda.

Naprotiv. Odvojeno od pokreta i političkih tokova u zemlji, partijsko rukovodstvo u emigraciji razdirano nejedinstvom, frakcionaštvom i jalovim polemikama, nije politički bilo sposobno za uspešno i samostalno vođenje pokreta u zemlji. To je stvaralo u rukovodstvu Komunističke internacionale — kojoj je u to vreme na čelu bio Georgi Dimitrov, Bugarin — neraspoloženje ne samo prema rukovodstvu KPJ u emigraciji već i prema KPJ u celini, pa je u toj međunarodnoj komunističkoj organizaciji — koja je prema Statutu imala pravo da smenjuje pojedince, pojedina rukovodstva a i da raspušta komunističke partije pojedinih zemalja, jačalo uverenje i raspoloženje da je KPJ opterećena nezdravim odnosima u rukovodstvu, organizaciono još uvek nedovoljno sređena i politički neefikasna, te da je treba raspustiti, o čemu se javno govorilo u Kominterni, kao što je u to vreme bio slučaj sa nekim drugim komunističkim partijama (Poljske, Koreje).

Pozivanje dotadašnjeg generalnog sekretara KPJ Milana Gorkića od strane Kominterne jula 1937. u Moskvu i gubljenje svake veze sa njim i vesti o njemu — a u uslovima masovnih staljinističkih čistki i surovog obračunavanja sa svim onim koji su prema nekim procenama bili osumnjani za oportunistički, izdajstvo, kao „trockisti“ ili kao imperijalistički agenti, a u kojima je kako je kasnije utvrđeno bilo uhapšeno, suđeno, likvidirano ili, upućeno u Sibir odakle se nisu vraćali — živote izgubilo preko deset miliona ljudi među kojima je bilo i nekoliko stotina Jugoslavena — stvorilo je u rukovodstvu KPJ koje se nalazilo delom u Parizu jednu izuzetno tešku, mučnu i neizvesnu situaciju za KPJ u celini.³

Dramatična situacija zahtevala je da se pitanje generalnog sekretara KPJ što hitnije reši. Deo rukovodstva Partije koje se nalazilo u Parizu na

čelu sa Rodoljubom Čolakovićem, Sretenom Žujevićem i drugim, i samo ne složeno i ne jedinstveno, ceneći situaciju vrlo kritičnom hitno poziva J. B. Tita — koji je od kraja 1936. delovao u zemlji na čelu organizacionog sekretarijata KPJ i postizao dobre rezultate u sređivanju i obnavljanju partijskih organizacija u pojedinim sredinama — da dođe u Pariz i preuzme rukovođenje Partijom. Tito je u Pariz stigao 17. avgusta 1937. i praktično tada preuzeo dužnost generalnog sekretara KPJ. O tome je Tito obavestio Kominternu i otud dobio mandat da rukovodi političkim sekretarijatom.⁴

Tako je Tito preuzeo dužnost generalnog sekretara KPJ počeo rad na reorganizaciji i konsolidaciji Partije što će međutim Kominternu potvrditi posle još mnogih rezervi i odugovlačenja tek januara 1939. godine da bi se marta iste godine Privremeni Centralni komitet konstituisao u Centralni komitet KPJ.⁵ Da bi Partija mogla izvršiti one zadatke koji su se pred nju postavljali Tito je postavio i zahtevao realizaciju dva osnovna preduslova. Prvo: da celo partijsko rukovodstvo bude u zemlji, i drugo: da se Partija finansijski osamostali i sama finansira svoj rad. „Tom odlukom Tito je obezbedio samostalnost Komunističke partije Jugoslavije“.⁶

U to vreme prilike u vojvođanskoj partijskoj organizaciji, koja je od 1935. do kraja 1936. godine bila u znaku organizacionog sređivanja, omasovljenja i vrlo značajnih političkih akcija, posebno na platformi Narodnog fronta saradujući sa levim socijalistima i Udruženom opozicijom, naglo su se pogoršale.⁷ Tokom 1936. bile su otkrivene komunističke organizacije u tridesetak mesta Vojvodine. Tokom te godine došlo je do provala u partijskoj organizaciji Sremske Mitrovice, u partijskoj organizaciji Sida, u organizacijama južnog Banata, a krajem iste godine otkrivanjem arhive CK KPJ u Beču i ulazenjem u trag arhive PK KPJ za Vojvodinu, došlo je do provala Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu, lišavanja slobode čitavog Pokrajinskog komiteta, većeg broja mesnih i okružnih partijskih i skojevskih rukovodstava i veliki broj članstva. Vojvođanska partijska organizacija od svojih preko 350 članova bila je time prepolovljena i organizaciono razbijena.

U prvoj polovini 1937. na procesima pred Državnim sudom za zaštitu države u Beogradu, Okružnim sudom u Petrogradu (Zrenjaninu), Okružnim sudom u Pančevu, Okružnim sudom u Novom Sadu, Okružnim sudom u Beloj Crkvi i nekim drugim sudovima bilo je osuđeno na izdržavanje kazne zatvora i robija blizu 100 komunista.⁸ Time je praktično iz političkog života bilo odstranjeno više desetina najaktivnijih i najposposobnijih kadrova. Uz pojačani teror policije tokom 1937., upravo u vreme dolaska Tita na čelo KPJ, u Vojvodini je bio paralisano ceo komunistički pokret.

Redovi KPJ su se osuli, uzajamne organizacione veze bile su pokidane. Mnoge manje partijske organizacije prestale su da žive partijskim životom. Aktivnije su bile i u tim prilikama samo organizacije KPJ u Novom Sadu i Vršcu u kojima je sredinom 1937. delovalo ukupno oko 50 komunista.⁹

Nepovoljne su bile prilike i u organizaciji Saveza komunista omladine Jugoslavije. Bez centralnog i pokrajinskog rukovodstva, u traganju za novim organizacionim oblicima i sadržajima rada, a u skladu sa preporukama Sedmog kongresa komunističke internacionale i Šestog kongresa omladinske komunističke internacionale, odluka i preporuka Partije SKOJ-a, a posebno članka J. B. Tita objavljenom u „Proleter“-u maja 1937. pod naslovom „SKOJ na novom putu“¹⁰ i nekih članaka Ive Lole Ribara objavljenih takođe u „Proleter“-u i nekim drugim napred-

4. J. B. Tito, *Autobiografska kazivanja*, tom I, Geograd 1982., str. 178.

5. J. B. Tito, *Sabrana djela*, tom IV, str. 224—229; *Istorija KPJ*, str. 157.

Tito je tek početkom januara 1939. dobio mandat od Sekretarijata Izvršnog komiteta Kominterne da formira u zemlji Centralni komitet odnosno da se dotadašnje privremeno rukovodstvo koje je Tito 1938. formirao konstituiše kao Centralni komitet KPJ. Time je praktično od Kominterne bio potvrđen i celokupni rad Tita na reorganizaciji i konsolidaciji KPJ. (Isto).

6. E. Kardelj, *Nav. delo*, str. 239—263.

7. U informativnom izveštaju Tita od 10. februara 1936. Kominterni o stanju pokreta u zemlji ističe se da je Partija u poslednje vreme uspešla da stvori organizacije tamo gde ih ranije nije bilo, posebno ističući Vojvodinu, Bosnu i Makedoniju. Za Vojvodinu je u tom izveštaju konstatovano sledeće: „U Vojvodini mi sada imamo u svim gradovima partijske organizacije, a vrlo mnogo i u selima. Istina broj članova još uvek nije veliki, većina otpada na selo. Osnovni rad naših organizacija sastoji se u borbi protiv fašističkih organizacija Ljotića i dr. i u tom radu mi smo postigli značajan uspeh. Naše organizacije u Vojvodini ne rade loše po svim linijama i tu situaciju možemo smatrati kao veliki uspeh“ (J. B. Tito, *Sabrana djela*, tom III, Beograd 1977., str. 3)

8. Samo u velikoj provali novembra — decembra 1936. u 23 mesta Vojvodine bilo je lišeno slobode 122 člana KPJ i SKOJ-a. Njih 56 izvedeno je pred Državni sud za zaštitu države u Beogradu. Njih 16 je bilo oslobođeno bez dokaza krivice, dok je 40 komunista bilo osuđeno na kaznu zatvora ili robije u trajanju od 6 meseci do 8 godina. Svi ukupno u ovoj grupi bili su osuđeni na 75 godina i 4 meseca robije. Među osuđenima bilo je 24 radnika, 7 studenata, 6 zanatlija, 2 zemljoradnika i jedan svršeni teolog. (Dr Danilo Kečić, *Presuda Državnog suda za zaštitu države članovima Komunističke partije za Vojvodinu od 2. juna 1937. Istraživanja*, br. 8, Novi Sad 1979. str. 421—478)

9. Danilo Kečić, Đorđe Milanović, *Komunistička partija i revolucionarni radnički pokret u Vojvodini*, tom II, 1929.—1941., (građa), Novi Sad, Sremski Karlovci 1971., str. 360 i 390

10. Tito, *Sabrana djela*, tom III, str. 81—83

¹ *Istorija Saveza komunista Jugoslavije* (kolektiv autora), Beograd, 1985., str. 129—138.

² Edvard Kardelj, *Izbor iz dela*, tom VII, Beograd, 1979., str. 239—263.

³ J. B. Tito, *Sabrana djela*, tom IV, Beograd 1977. str. 75—80 i 173—174.

nim listovima,¹¹ tokom 1937. započeo je proces transformacije SKOJ-a i traganja za novim oblicima i sadržajima njegovog rada. To je međutim, razbijanjem PK KPJ za Vojvodinu i vojvođanske partijske organizacije u celini, dovelo kao i u nekim drugim krajevima, do dezorganizacije i rasula i u redovima SKOJ-a. U tom traganju za novim oblicima i sadržajima rada SKOJ-a i napuštanja strogo ilegalnih formi njegovog delovanja u uslovima pojačanog terora režima i razbijanja nekoliko organizacija SKOJ-a u Vojvodini i redovi ove organizacije mladih komunista su osetno proređeni. Pojedine organizacije delovale su u tim uslovima kao organizacije mladih komunista u okviru KPJ.¹²

Svoju aktivnost pojedini mladi članovi Partije i članovi SKOJ-a sa uspehom su nastavili u okviru legalnih omladinskih organizacija. Sa posebnim uspehom mladi komunisti su delovali od jeseni 1936. do sredine oktobra 1937. u redovima naprednog, demokratskog i antifašističkog Omladinskog kulturno privrednog pokreta u kome je u 25 organizacija bilo okupljeno preko 2.000 omladinaca i omladinki iz svih socijalnih i nacionalnih struktura. U toj aktivnosti su se naročito isticali mladi komunisti poput Vladimira Kolarova-Koče, Svetozara Markovića, Dejana Brankova, Nikole Petrovića, Boška Vrebala, Sonje Marinković, Vere Gucunje, Tome Granfila, Dušana Danilovića, Emila Kevrešana, Stevana Jovanovića, Branislava Đurđeva, Ruže Šulman, Janoša Pakai, Slobodana Bajića, Žarka Matijaševića, Đurice Jojkića, Irine Kopčanski, Marka Stojanovića, Nikole Savića i drugih.¹³

Revolucionarno demokratska strujanja u društvu bila su podoban medij za političku aktivnost mladih komunista, radnika, naprednih studenata i progresivnih srednjoškola. Tako se pored pomenutog oblika i aktivnosti mladih komunista kroz neke legalne organizacije odvijao rad i u drugim oblicima i novim sadržajima sa promenljivim intenzitetom i uspehom. Sa puno uspeha delovali su 1936/37. mladi komunisti iz redova Mađara preko časopisa „Hid“, koji je upravo u to vreme prešao iz ruku građanskih intelektualaca u ruke mladih komunista i simpatizera Partije.¹⁴

Određena saradnja između rukovodstva i organizacije OMPOK-a i naprednih komunističkih opredeljenih omladinaca iz redova Mađara okupljenih oko časopisa „Hid“, kao i njihova saradnja sa progresivnim studentskim udruženjima poput Vojvođanske akademske trepeze, Studentskog udruženja „Mihailo Polit Desančić“, Studentskim udruženjem „Sever“, Akademskim udruženjem „Svetlost“ kao i sa nekim lokalnim studentskim udruženjima i omladinskim sindikalnim sekcijama.

Raznovrsnom aktivnošću omladine stvaralo se akciono jedinstvo mlade generacije i jačao front demokratskih, progresivnih i antifašističkih omladinskih snaga. Ti rezultati upravo u vreme dolaska Tita na čelo KPJ bili su u Vojvodini među najuspešnijim u zemlji. Otuda je Tito prateći ovu uspešnu delatnost napredne Vojvođanske omladine novembra 1937. sa puno osnova obaveštavao Kominternu i o tom pokretu u Vojvodini istakao i sledeće: „U Beogradu i Vojvodini omladinski pokret se razvija sasvim dobro. To se vidi iz mnogih akcija. Na čelu tog pokreta nalaze se aktivni i sposobni ljudi.“¹⁵

Uspešan rad OMPOK-a bio je međutim sve više sputavan i onemogućavan od organa vlasti. Oktobra je pokret najzad bio zabranjen sa obrazloženjem da u njemu sve izrazitiju ulogu imaju komunisti i da on sve više postaje politički pokret omladine, što nije bilo u skladu sa odobrenim pravilima i programom rada i što se među članstvom šire „ideje koje se protiv postojećem društvenom poretku.“¹⁶

Omladinski pokret iako organizaciono ovim znatno sputan i ometan nije prestao da deluje. Na protiv. On nalazi nove organizacione forme i sa malim vremenskim zastojem deluje sa određenim uspehom kroz brojne druge opšte omladinske, radničke, studentske i srednjoškolske omladinske organizacije i družine. Otud je sa puno osnova Vladimir Kolarov-Koča najpre u listu Samostalne demokratske stranke „Vojvođanin“, a potom u omladinskom listu „Naš život“ objavio znameniti članak — „Nije istina da nas više nema“.

U istome on pored ostalog ističe neophodnost dalje borbe za jedinstvo omladine, jer je to osnovni uslov uspešne delatnosti omladine, pa konstatuje: „Mi smo bili vaša prethodnica (avangarda), jer smo mi izrazili samo vaše želje. A uloga svake avangarde je da ide nešto napred,

da krči put. Mi smo ga krčili, mi ga krčimo i mi ćemo ga krčiti sve do pobeđe, do ostvarenja naših omladinskih težnji i potreba u okviru opšte-društvenih problema današnjice (...). FORME SE SAMO GUBE, ONE SE MOGU ODUZETI, ALI IDEJE OSTAJU I OSTAJU LJUDI KOJI IH NOSE. MI POSTOJIMO. NIJE ISTINA DA NAS VIŠE NEMA.“¹⁷

Sredinom 30.-tih godina nekoliko bitnih faktora pospešilo je za izvesno vreme naglo jačanje klasnog sindikalnog pokreta u Vojvodini. To su obnavljanje i jačanje privrednog života posle velike ekonomske krize, veća zaposlenost radništva — iako je i 1936. u Vojvodini bilo oko 85.000 radnika bez posla¹⁸ — aktivizacija radništva i sve dublja previranja na selu. U toku 1936./37. godine u Vojvodini je izvedeno preko 220 tarifnih pokreta i štrajkova sa blizu 100.000 učesnika. Ovo je tim bilo značajnije jer u donošenju Uredbe o minimalnim nadnicama februara 1937. bili znatno otežani uslovi za pokretanje i vođenje štrajkova. Uspešne brojne i masovne ekonomske i političke akcije industrijsko-zanatskih i poljoprivrednih radnika tokom tih godina¹⁹ u kojima su komunisti imali vrlo značajnu, a u ne malom broju i vodeću ulogu, doprineli su jačanju ugleda klasnih sindikata i njihovom omasovljenju.

Nekadašnje izuzetno reformističke i slabe sindikalne organizacije upravo su ojačale sredinom 30.-tih godina, čemu je posebno doprinela promena kursa Partije prema sindikatima i njihovo ulaženje u sve sindikalne saveze. Tako je u Ujedinjenom radničkom sindikalnom savezu (URSS) u leto 1937. bilo u Vojvodini blizu 16.000 članova, a u Zemaljskom savezu poljoprivrednih radnika u 265 organizacija delovalo je oko 30.000 članova. Ojačao je u to vreme organizaciono i Savez grafičkih radnika, Opšti radničko-nameštenski sindikat (ORNS) i Savez bankarskih, trgovačkih i industrijskih činovnika (SBOTIČ). Tada je u Vojvodini bilo preko 50.000 sindikalno organizovanih radnika, nerachunajući tu pretežno prisilno učlanjeno radništvo u režimsko-poslodavačkom Jugoslovenskom radničkom savezu (JUGORAS).²⁰

Rad komunista i klasno-borbenih snaga bio je sve prisutniji i u svakodnevnom radu sindikalnih podružnica, na zborovima i konferencijama radnika, u radu većine od 15 postojećih mesnih međustrukovnih odbora URSSA, u kulturno-umetničkim društvima „Abrašević“, u radničkim sportskim klubovima, pa i u ORNS-u u Bečeju i Beočinu, u novosadskoj i sremskomitrovačkoj organizaciji SBOTIČA i organizacijama Saveza grafičkih radnika u Novom Sadu i Subotici.

O značajnim rezultatima ostvarenim od 1935. do 1937. pre svega u najmasovnijem URSS-ovom sindikatu, govoreno je i tada i kasnije na partijskim skupovima i konferencijama. Najpotpunija ocena tih procesa sredinom 30.-tih godina data je na Šestoju pokrajinskoj Partijskoj konferenciji. Tada je i između ostalog istaknuto:

„Na oblasnoj konferenciji 1937. ova se borba postavila sasvim oštro. Levičari su na konferenciji imali apsolutnu većinu, ali s jedne strane provokatorski istupi socijalista i pretnje policijom, a s druge strane, oportunističko vodstvo levičara sa korumpiranim Šipošem na čelu — sve je to omogućilo da oblasna uprava i dalje ostane u rukama socijalista.“²¹

Promene novog kursa i jačanju sindikata osetno je doprineo i lično drug Tito krajem 1936. i u toku 1937. Jačanje sopstvenih redova, organizaciono i akciono osposobljavanje i svakodnevna aktivnost komunista na realizaciji novog kursa u političkoj i sindikalnoj aktivnosti dali su značajne rezultate.

Ulaskom komunista u sindikate menjao se postepeno i njihov karakter. Od reformističkih oni su postajali klasno-borbene organizacije radničke klase kako u gradu tako i na selu. Kurs ka transformaciji sindikalnog pokreta, jedinstvu radničke klase i njenoj saradnji sa progresivnim demokratskim snagama na platformi Narodnog fronta obezbedili su neposredni uticaji i višestruko povezivanje Partije, malobrojnih organizacija SKOJ-a i klasno-borbenih sindikalno organizovanih snaga sa najširim narodnim masama.

Političkom borbom Narodnog fronta u Vojvodini, kao i u Jugoslaviji, i nekim zemljama Evrope, kao novoj strateškoj orijentaciji u

17. „Naš život“, br. 17, 1. april 1938. 5

18. U eri pojačane hitlerovske propagande i traženja autonomije Nemaca u Jugoslaviji, samo u 1938. godini u Vojvodini je bilo završeno za rad u Nemačkoj oko 5.000 poljoprivrednih radnika (Tito, *Sabrana djela*, tom IV, str. 121—122).

19. Najveći broj ovih akcija završen je uspešno. Radnici su povećavali svoje nadnice i zarade u proseku za oko 20%. Bilo je štrajkova gde su nadnice bile povećane i za 40—50%, pa i više. Do ovih akcija došlo je usled stalnog pada radničkih realnih zarada od 1930. do sredine 1936. godine. Mnoge radničke porodice živele su u opštoj bedi i nemaštini, uz agrarnu prenaseljenost sela, masovnu nezaposlenost i traženje posla van granica Jugoslavije. Otuda je opšta karakteristika ovih radničkih akcija da su bile masovne i ofanzivnog karaktera. U većem broju štrajkova učestvovalo je i po nekoliko hiljada radnika (Srbobran, Subotica, Bečeju, Kikinda, Novi Sad). Tako da je Tito u svojoj oceni štrajkova 1936., pored ostalog isticao da se uspeši u velikim štrajkovima mogu „smatrati kao rezultat politike jedinstvenog fronta koji je URSS uglavnom pravilno vodio“ (Tito, *Sabrana djela*, tom III, str. 90).

20. Za ilustraciju rečenog najbolje mogu poslužiti podaci o kretanju sindikalno organizovanog članstva u četiri osnovna sindikalna saveza sredinom 30.-tih godina u Vojvodini:

	1935.	1936.	1937.
URSS	2.273	6.638	15.794
SGRJ	465	473	496
SBOTIČ	361	404	556
ZSPRJ	1.683	23.429	30.000

21 D. Kecić, Đ. Milanović, nav. delo, 368; „Vojvođanin“, br. 24, 20. juni 1937., 3; „Radnik“, br. 48, 2. juli 1937., str. 4—5.

11. Ivo Lola Ribar, *Govori i članci*, Beograd, 1953.

Ivo Lola Ribar, *Smelije novim putevima u omladinskom radu*, („Proleter“, avgust 1937.) *Novi zadaci komunista u omladinskom pokretu*, („Proleter“, decembar 1937.) i drugi članci u listovima i časopisima.

12. Danilo Kecić, *Istorijsko mesto i značaj Šeste pokrajinske konferencije Komunističke partije Jugoslavije za Vojvodinu, Istraživanja*, br. 10 Novi Sad 1983., str. 20—24

13. „Naš život“, br. 8, 9 i 10 od 1. jula, 1. avgusta i 1. septembra 1937.; *Banatska pošta*, br. 79, 11. septembar 1937., str. 2; Svetozar Marković-Toza, *Izabrani spisi*, Novi Sad 1974., str. 257—288.

14. Časopis „Hid“ je izlazio od 1934. do 1941. godine. Krajem 1936. početkom 1937. „Hid“ postaje levičarsko glasilo. U njemu vodeću ulogu tada imaju komunisti. Njegov glavni i odgovorni urednik bio je Otmar Majer, komunist, kasnije jedan od sekretara Okružnog komiteta KPJ za severnu Bačku. Zbog svoje levičarske orijentacije „Hid“ je pred sam rat 1941. bio zabranjen.

15. Arhiv CK SKJ, fond Komunističke internacionale, 1937/100; J. B. Tito, *Sabrana djela*, tom II, str. 137

16. „Naš život“, br. 13, 1. decembar 1937., 10; Arhiv Vojvodine, upravno odeljenje, II, br. 8540/1937.; Muzej Socijalističke revolucije Vojvodine, br. 12247.

izmenjenim uslovima revolucionarne borbe, išlo se ka akcionom jedinstvu rascepanom sindikalnom pokretu, objedinjavanju politički podvojenog pokreta i svih demokratskih i antifašističkih snaga radi zajedničke borbe protiv svih retrogradnih i fašističkih tendencija i akcija. Ova politika bila je determinisana i potrebom povezivanja radničke klase sa demokratskim snagama za borbu protiv nenarodne unutrašnje i profašističke spoljne politike vlade Milana Stojadinovića i dela buržoazije, a za demokratska prava širokih narodnih masa, za odbranu nacionalne nezavisnosti i ravnopravnosti svih njenih naroda i narodnosti, za svakodnevne socijalne i ekonomske zahteve radništva i radnog seljaštva.

Takve prilike u sindikatima bile su i u drugim krajevima zemlje. Otuda je novo rukovodstvo Partije na čelu sa Titom od prvog dana nastojalo da ulaskom komunista u sindikate vodi borbu za jedinstvo radničke klase, za akciono jedinstvo sindikata i njihovo pretvaranje od reformističkih u klasnoborbene organizacije.

Taj kurs Partije bio je vrlo složen i dugotrajan, tim pre što su mu veliku smetnju činili desni socijalisti i režimsko poslodavački JUGORAS. Uz ove smetnje i sve učestalije nasrtaje režima i organa vlasti na pojedine sindikalne organizacije i saveze, kao što je to već krajem 1937. u Vojvodini bio slučaj sa Zemljskim savezom poljoprivrednih radnika,²² revolucionarni radnički pokret je krčio i na ovom sektoru nove puteve i postizao značajne uspehe.

Prilazeći realizaciji nove taktike u borbi radničke klase, KPJ je uz borbu za promene njenog položaja u demokratskoj borbi masa i akciono jačanje sindikalnog pokreta, u prvi plan istakla borbu za stvaranje Jedinstvene radničke partije. Njen prevashodni zadatak kao legalne radničke partije, bio je da obezbedi jedinstvo radničke klase, odnosno postojećih njenih političkih struja kako bi postala homogen i značajniji politički faktor i kao takva ravnopravan činilac u koalicijom partije i akcijom masa zasnovanom na Narodnom frontu.

Sredinom 30.-tih godina na ovom planu u Vojvodini su postignuti značajni rezultati. Široim Vojvodine formirani su odbori Jedinstvene radničke partije. Održani su brojni zborovi i izvedene mnoge političke akcije, samostalno i u zajednici sa levim socijalistima i delom Udružene opozicije. Komunisti i napredne demokratske snage aktivni su u to vreme na pružanju pomoći pravednoj borbi vlade Narodnog fronta u Španiji protiv udruženih snaga kontrarevolucije i međunarodnog fašizma. U toj borbi među 1.700 Jugoslovena borilo se od kraja 1936. do početka 1939. preko stotinu Vojvođana.

Raznolika i vrlo uspešna politička aktivnost u Vojvodini posebno vođena preko Jedinstvene radničke partije bila je presečena pojačanim terorom vlasti. Lišavanjem slobode velikog broja komunista tokom 1936. u Vojvodini su prestali da deluju i odbori Jedinstvene radničke partije koji su prema Titovoj oceni ovde bili među najbrojnim i najuspešnijim u zemlji²³ i gde je „Narodni front — u kome Jedinstvena radnička partija u sklopu vojvođanskog pokreta, predstavlja radničku klasu — obuhvatao „većinu stanovništva“.²⁴

Proces obnavljanja i konsolidacija KPJ i SKOJ-a, jačanje naprednog omladinskog i sindikalnog pokreta kao i traganje za novim formama i sadržajima rada primerenih sve zaostrenijim nacionalnim i socijalnim, opštepitičkim prilikama u zemlji i sve nepovoljnijem položaju zemlje u sukobljavanju interesa velikih sila, bio je vrlo složen, ali i uspešan. U tom procesu je trebalo prevazići uvreženu praksu inertnosti, pasiviteta i oportunitizma dobrog dela starijeg partijskog kadra i likvidirati ostatke frakcionštva u rukovodstvu u nekim sredinama.²⁵ Partiju je trebalo osloboditi usko sektaških i malograđansko-oportunističkih shvatanja koja su njenu ulogu i mesto videla prevashodno u radikalnom kursu na levičim buržoasko-demokratskih snaga. Valjalo je smelijim prijemom mladih kadrova ubrzati proces i njene unutrašnje konsolidacije i osposobljavanja za organizatora i predvodnika ne samo radničke klase, već i antifašističkih, demokratskih i patriotskih snaga okupljenih na platformi revolucionarno demokratskog pokreta. U realizaciji organizaciono-političkih zadataka Tito se nije zalagao za brzopleto omasovljenje i stvaranje „masovne partije“, već za „partiju masa“, idejno i politički jedinstvenu, oslobođenu stega ilegalnosti, revolucionarnu avangardu radničke klase i radnog naroda sposobnu da vodi akcije za svakodnevne i dugoročne

ciljeve radništva i svih progresivnih demokratskih snaga za društveni progres i socijalizam.²⁶

Došavši za generalnog sekretara KPJ Tito je uspostavio vezu sa mladim, ali već iskusnijim partijskim aktivistima i u Vojvodini. Preko Moše Pijade koji je duže vreme tamnovao sa Žarkom Zrenjaninom-Učom, Tito je dobio neposredne i bliže podatke o Žarkovim sposobnostima, političkoj zrelosti i odanosti stvari radničke klase i revolucije tako da mu je već krajem 1937. poverio mandat da radi na obnovi Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu i na konsolidaciji vojvođanske partijske organizacije.²⁷ Uz njega, Tito se mogao osloniti u partijskom radu na Radivoja Čirpanova, obučarskog radnika, takođe mlađeg, ali već politički zrelog i iskusnog novosadskog partijskog radnika, zatim na Jusufa Tulića, stolarskog radnika, rodnom iz Banja Luke koji je po partijskom zadatku po povratku sa partijskog školovanja u Sovjetskom Savezu bio upućen na rad u Vojvodini. Ovi, i neki drugi mlađi komunisti i poneki stariji činili su ono političko jezgro koje je samopregornim radom u drugoj polovini 1937. i početkom 1938. postiglo značajne organizacione rezultate tako da je krajem proleća 1938. došlo do formiranja novog Pokrajinskog partijskog rukovodstva. O tome je između ostalog Tito sredinom jula 1938. obavestio Georgi Dimitrova, sekretara Kominterne, ističući između ostalog i sledeće: „U VOJVODINI POSTOJE POKRAJINSKO RUKOVODSTVO I ORGANIZACIJE GOTOVO U SVIM MJESTIMA. PO SVOM RADU PARTIJSKE ORGANIZACIJE TAMO SPADAJU MEĐU NAJBOLJE ORGANIZACIJE“.²⁸

Ceneći vrlo povoljno rad vojvođanskog rukovodstva na sređivanju i konsolidaciji partije Tito je u iscrpnom izveštaju Kominterni početkom septembra 1938. za stanje u Vojvodini istakao sledeće: „U OVOJ POKRAJINI PARTIJA JE DOBRO KONSOLIDOVANA. POSTOJE POKRAJINSKI KOMITET I PARTIJSKA RUKOVODSTVA SKORO U SVIM MJESTIMA VOJVODINE. DRUGOVI OVDE NE RADE LOŠE I NA LINIJI STVARANJA NARODNOG FRONTA POSTIŽU VELIKE USPJEHE. U ODBORU „VOJVODANSKOG FRONTA“ IMA I NEKOLIKO NAŠIH DRUGOVA. SADA TAMO NAŠI DRUGOVI VODE BORBUTIV HITLEROVSKE PROPAGANDE MEĐU SELJŠTVOM. USPJELI SU TAKOĐE DA IZDAJU JEDAN PROGLAS PROTIV HITLEROVSKE PROPAGANDE. U VOJVODINI SE NE OSJEČA NEDOSTATAK RUKOVODEĆIH PARTIJSKIH KADROVA, JER SU SE TAMO VRATILI MNOGI DRUGOVI SA ROBIJE“.²⁹

Tako je pod Titovim rukovodstvom tokom 1938. godine došlo do obnove vojvođanske partijske organizacije i njene konsolidacije. Oslobođajući se oportunističkih elemenata i frakcionša u sopstvenim redovima, partijska organizacija Vojvodine uspešla je da se i organizaciono sredi, konsoliduje i omasovi svoje redove, da obnovi i razmahne inicijative i raznovrsnu aktivnost Saveza komunističke omladine Jugoslavije, preuzme inicijativu i ojača svoj uticaj u sindikalnom pokretu, da organizuje legalnu Stranku radnog naroda i da na Titovoj strateško-taktičkoj koncepciji razvije i afirmiše revolucionarni demokratski pokret.

U tom periodu Partija je sa više uspeha razvijala i predvodila borbu svih naroda i narodnosti Vojvodine protiv centralizma i hegemonizma, prevazilazeći uske nacionalne koncepcije Vojvođanskog pokreta, njegovu orijentaciju i političku akciju za ustrojstvo federalne ili administrativno-autonomne Vojvodine, ponudili i povelu borbu za jedan kvalitativno i suštinski nov politički koncept za izmenu položaja i statusa višenacionalne Vojvodine.

Prevazilazeći svojevrsnu prihvaćenu, a usko shvaćenu parolu vojvođanskog pokreta „Vojvodina vojvođanima“, revolucionarne snage su na osnovu Titovih koncepcija još bliže odredile i istakle svoje političke ciljeve i zahteve u domenu nacionalnog pitanja i statusa Vojvodine u budućoj federativnoj državi. Tako je pored humanističkih sadržaja borbe za nacionalnu ravnopravnost i adekvatno rešavanje međunarodnih odnosa u vojvodini, ova politička orijentacija KPJ imala i duboko strateško-politički značaj u pogledu privlačenja masa u revolucionarni pokret i u pogledu formiranja njihove kritičke političke svesti prema stavovima i praksi opozicionih građanskih političkih partija i grupacija, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost.

²² Opširnije o Zemljskom savezu poljoprivrednih radnika videti u knjizi *Sindikalni pokret poljoprivrednih radnika u Vojvodini 1935.—1941.*, Uvodna Studija, izbor i objašnjenja Dr Danilo Kević, Novi Sad, 1980.

²³ U svojim sećanjima Tito je isticao da su odbori Jedinstvene radničke partije „uglavnom“ postojali i sa uspehom delovali u Vojvodini ali su prilikom poslednje provala u zimu mnogi ljudi iz tih odbora bili pohapšeni. (J. B. Tito, *Autobiografska kazivanja*, tom I, str. 170)

²⁴ Obaveštavajući rukovodstvo Kominterne u proleće 1938. Tito je pisao sledeće: „U Vojvodini se ovaj narodni front zove „Vojvođanski pokret“. On obuhvata većinu stanovništva u Vojvodini i ne postoji samo stvarno nego i formalno. U ostalim pokrajinama narodni front postoji stvarno i ako se inače tako ne naziva. On formalno ne postoji zbog vladinog terora i zbog straha vodećih ljudi od kompromitovanja. Ali to nije važno da se i bez toga vode akcije“ (Tito, *Sabrana djela*, tom IV, str. 66, 92—94).

²⁵ Takvih pojava bilo je naročito u Srbiji gde su delovali jednomišljenici iz Partije već ranije isključenog Sime Markovića, u Dalmaciji gde su se akcijama novog rukovodstva opirali Vicko Jelaska sa svojim pristalicama, u sremskomitrovačkoj kaznionici gde je među utamničanim komunistima Petko Miletić, sekretar Kaznijskog komiteta KPJ dugo širo nepovezane prema novom partijskom rukovodstvu gajeći nezdrave ambicije da sam postane generalni sekretar KPJ. Otpor Petka Miletića definitivno je slomljen tek 1939. kada je smenjen sa dužnosti sekretara Kaznijskog komiteta i isključen iz Partije.

²⁶ Tito, *Sabrana djela*, tom IV str. 119; E. Kardelj, nav. delo, 239—363

²⁷ Tito, *Sabrana djela*, tom IV, str. 57.

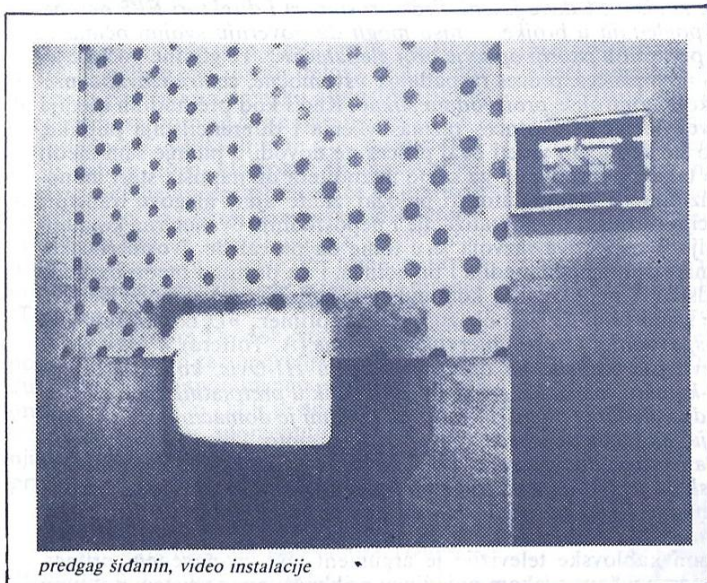
²⁸ Žarko Zrenjanin je zbog komunističke delatnosti bio osuđen 1933. na tri godine robjice. Tamnovao je u sremskomitrovačkoj kaznionici i u Lepoglavi. Učestvovao je u svim političkim akcijama zatvorenika: u štrajkovima gladu, protestima protiv režima u zatvoru i u demonstracijama političkih zatvorenika u Lepoglavi avgusta 1935. Iz zatvora je izašao aprila 1936. Bio je uhapšen i saslušan u velikoj partijskoj provali 1936. Oslobođen je optužbe u nedostatku dokaza. Partijski je delovao i posle toga i izrastao u vodeću ličnost komunističkog pokreta u Vojvodini (Opširnije: Ž. Zrenjanin, *Izabrani spisi*, Izbor i objašnjenja dr Danilo Kević, Novi Sad 1984.).

²⁹ O vremenu obnove pokrajinskog partijskog rukovodstva u dokumentima partijske provenijencije postoje razlike. Prema jednom izveštaju Tita Kominterni od jula 1938. u Vojvodini već postoji pokrajinsko partijsko rukovodstvo (Tito, *Sabrana djela*, tom IV, str. 57 i Tito, *Autobiografska kazivanja*, tom I, str. 189.) Prema izveštaju sa Šeste Pokrajinske partijske konferencije do toga je došlo u jesen 1938. godine. U tom dokumentu između ostalog se ističe: „Partija u Vojvodini obnovljena je krajem 1938. godine. Te godine održan je pokrajinski sastanak na kome je izabrano privremeno Partijsko rukovodstvo“ (D. Kević, Đ. Milanović, nav. delo, str. 360—361).

²⁹ J. B. Tito, *Sabrana djela*, tom IV, str. 94.

Otvarajući dalekosežnu i jedino moguću perspektivu za istinsko demokratsko i revolucionarno rešenje nacionalnog pitanja u jednom partijskom dokumentu se između ostalog ističe: „Svaki pokušaj buržoazije da se Vojvodina opredeli kao srpska, mađarska i slično, ima za cilj da Vojvodinu podvrgne kolonijalnoj eksploataciji i da se u ime srpskog, mađarskog ili nemačkog naroda u njoj vrši eksploatacija i nad tim i nad ostalim narodnostima (. . .)

predgag šidantin, video instalacije

Komunistička partija Jugoslavije, kao jedini i najdosledniji borac za potpuno oslobođenje radnog naroda od svake eksploatacije i ugnjetavanja, bori se rame uz rame sa ugnjetenim narodima za njihove svakodnevne i oslobodilačko-borbene zahteve. Zato je ona jedina revolucionarna partija radnog naroda sposobna da rukovodi njegovom borbom sve do potpunog oslobođenja. Komunistička partija ukazuje širokim narodnim slojevima da je njihova pobeda nad eksploatatorima moguća jedino ako se ti narodi, u savezu sa radničkom klasom, bore pod neposrednim rukovodstvom KP za svrgavanje buržoazije i uspostavu narodne vlade radnika i seljaka.³⁰

Otuda je u Rezoluciji Šeste pokrajinske konferencije KPJ za Vojvodinu istaknut i sledeći zadatak: „Borba za nacionalnu ravnopravnost svih naroda u Jugoslaviji i uporna i neumorna borba za nacionalno oslobođenje ugnjetenih naroda u Vojvodini u zajednici s njima, a protiv hegemonije i srbijanskog i hrvatskog imperijalizma, mađarskog revizionizma i nemačkog imperijalističkog nacional-socijalizma“.³¹ To je bila platforma zajedničke borbe za ravnopravnost, bratsku i slobodnu zajednicu svih naroda i narodnosti Vojvodine i Jugoslavije.

Svakodnevnom političkom akcijom, brojnim i masovnim štrajkovima radnika, agrarne sirotinje, studenata i učenika srednjih škola, borbom za ekonomska i politička prava radničke klase i širokih narodnih masa, borbom protiv nenarodne unutrašnje i profašističke spoljne politike vlada kao i protiv razorne delatnosti brojnih profašističkih organizacija čiji je rad režim tolerisao, a za demokratizaciju političkog života, za punu nacionalnu ravnopravnost, i Autonomnu Vojvodinu u preuređenoj državi na federativnoj osnovi, za istinsko rešenje aktuelnog pitanja, Partija je izvršila nove političke prodore, ojačala svoj uticaj i afirmisala se u Vojvodini kao istinski predstavnik i pobornik interesa širokih narodnih masa.

Svakolikom političkom akcijom, vrlo plodnom naprednom publicistikom i socijalnom literaturom, ilegalnom i legalnom štampom, kao što su: „Istina“, „Trudbenik“, „A' dolgozo“, „Mladi radnik“, „Narodni glas“, „Nepsava“ i „Hid“, Partija je pod rukovodstvom druga Tita izbila na istinska poprišta revolucionarne borbe i afirmisala se kao politička snaga protiv reda.

U vreme održavanja Šeste pokrajinske partijske konferencije i Pete zemaljske konferencije KPJ na kojoj je među 105 delegata bilo sedam Vojvodana, od ukupno oko 6.500 članova KPJ, 18.000 članova SKOJ-a i oko 100.000 članova klasno borbenih URSS-ovih sindikata, u Vojvodini je bilo 650 članova Partije, preko 2.000 članova SKJ-a i oko 8.000 članova klasno borbenog URSS-a. Partijske organizacije u to vreme delovale su u Vojvodini u 15 gradova i 35 sela. Njihovim radom, pored Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu, na čelu sa Žarkom Zrenjaninom, koji je na Petoj zemaljskoj konferenciji izabran i za člana Centralnog komiteta KPJ, Jusufom Tulićem, organizacionim sekretarom PK KPJ koji je na toj konferenciji bio izabran za kandidata CK KPJ — rukovodili su šest okružnih, 15 sreskih i 14 mesnih komiteta.³²

³⁰ D. Decić, Đ. Milanović, nav. delo, 360; Žarko Zrenjanin-Uča, nav. delo 249—250

³¹ Isto, 381

Značajne uspehe postigao je u to vreme i Savez komunista omladine u Vojvodini. U vreme održavanja Pete pokrajinske konferencije SKOJ-a avgusta 1940. u njegovim redovima bilo je 110 ilegalno, 450 polulegalno i oko 1.600 legalno organizovanih omladinaca i omladinki. Pod rukovodstvom pokrajinskog komiteta SKOJ-a na čelu sa Borislavom Petrovim-Bracom i Đorđem Zličićem-Cigom omladinski pokret postizao je u to vreme značajne rezultate. Obnovljen, organizaciono sreden i omasovljen SKOJ je određenu pažnju posvetio tokom 1939.—1940. ideološko-političkoj izgradnji svog članstva i jačanju uticaja u redovima napredne omladine, izdavao svoja glasila, predvodio omladinu u brojnim ekonomskim i političkim akcijama i praktično se pripremao za nastupajuće sudbonosne dane i revoluciju.³³

Otuda je Tito u svom članku — „Borba za mladu generaciju“ pisanom u jesen 1940.—te dao osvrt na ukupne rezultate reorganizacije SKOJ-a i njegove uspehe u pridobijanju napredne omladine i izrastanju u masovnu Omladinsku organizaciju. U tom članku Tito pored ostalog piše: „(. . .) U Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori, a djelomično i u Vojvodini postignuti su lipeji rezultati u brojčanom porastu članstva SKOJ-a (. . .)“³⁴

Tako su pod Titovim rukovodstvom od 1937. do 1940. godine objavljeni, reorganizovani i konsolidovani vojvodanska partijska i SKOJ-evska organizacija, zasnovan i afirmisan revolucionarno-demokratski pokret. Pod Titovim rukovodstvom Partija je u periodu sve neposrednije fašističke i nacističke opasnosti po zemlju, narode i narodnosti Jugoslavije, a u uslovima zaoštavanja društveno-ekonomskih i političkih odnosa, borbom za svakodnevne interese radničke klase i širokih narodnih masa izgrađivala savez radnika i seljaka, jačala raspoloženje u narodu za odbranu zemlje od agresora i otvarala perspektivu dalekosežne borbe za radikalnu promenu društvenih odnosa.

U tom intenzivnom procesu sazrevanja socijalističke revolucije KPJ je izrasla u partiju masa i partiju revolucije. Takvom njenom rastu u drugoj polovini 40.-tih godina najviše je doprineo njen generalni sekretar Tito. Da njega nije bilo tada i kasnije na čelu Partije tokovi naše najnovije istorije, neosporno je, pošli bi drugim putem i naša zemlja danas ne bi bila ono što jeste. Otuda je Tito postao sinonim naše Partije i revolucije, svih naših pobeda i dostignuća i jedna od najistaknutijih istorijskih ličnosti dvadesetog veka.

lidija srebotnjak pešić, kombinovana tehnika

³² U vojvodanskoj partijskoj organizaciji bilo je tada 50% radnika, 40% agrarne sirotinje i srednjeg seljaštva i 10% intelektualaca. U njenim redovima bilo je tada oko 30% (blizu 200 Mađara) što je ocenjeno kao dobar uspeh. U njenim redovima Partije bio je iz redova Slovaka, a vrlo malo ih je bilo među Nemcima, Rusinima i Rumunima. Valja pomenuti da je zbog sve izrazitijeg uticaja komunista u URSS-u i njegovom pretvaranju u klasno-borbenu organizaciju, režim istu zabranio 30. decembra 1940. Pred zabranu rada URSS-a u njemu je u Vojvodini bilo oko 10.000 redovno plaćajućih članova.

³³ D. Kecić, Đ. Milanović, nav. delo 341—342, 372.

Kao poseban uspeh u ideološko-političkom radu mladih komunista među omladinom valja pomenuti logorovanje omladine u Fruškoj gori u leto 1939. u blizini Čerevića na kojem je bilo oko 120 omladinaca i omladinki a naročito drugo logorovanje omladine u leto 1940. na Testeri u Fruškoj gori, gde je bio dobro organizovan sistematski ideološko-politički rad sa većinom od 120 omladinaca i omladinki koji su bili na ovom logorovanju. („Vesnik“ Društva Fruška gora, br. 8, avgust 1939., str. 105 i br. 9—10 septembar—oktobar 1939., str. 114—116; Mladi radnik, br. 1, 15. IX 1940., str. 5; D. Kecić, Đ. Milanović, nav. delo, str. 316—320, 341—352, 370—372.

³⁴ Tito, *Sabrana djela*, tom V, Beograd 1978., str. 174—177

Ovaj članak je kasnije pronađen. Nije bio objavljen pre rata, jer planirani SKOJ-evski časopis do rata iz tehničkih razloga nije bio pokrenut. U radu SKOJ-a, obnovljenog u Vojvodini tek s jeseni 1939. bilo je i slabosti i propusta. O tome je govoreno i na Petoj pokrajinskoj konferenciji SKOJ-a avgusta 1940. U Rezoluciji usvojenoj na ovoj konferenciji istaknuto je sledeće: „(. . .) konferencija konstatuje da ti uspesi nisu toliko proizvod delatnosti SKOJ-a kao organizacije, koliko razvoja situacije u svetu i u zemlji. Omladina Vojvodine pod pritiskom svog teškog položaja pred uzrocima imperijalističkog rata, pred neizvesnom budućnošću, pod pritiskom bede, nezaposlenosti, gladi i lišenja svih socijalnih i političkih prava uviđa da od ovakvog društvenog sistema ne može očekivati ništa drugo do pogoršavanja i onako teškog položaja. Omladina uviđa da pred njom stoje dva sveta: Svet koji joj uništava mladost — kapitalizam, i svet budućnosti, sreće, mira i rada — socijalizam“ (D. Kecić, Đ. Milanović, str. 345)